

УДК 339.922

Продіус Ю.І.*кандидат економічних наук,
доцент кафедри менеджменту зовнішньоекономічної
та інноваційної діяльності
Одеського національного політехнічного університету***Висоцька С.С.***студентка
Одеського національного політехнічного університету***Коростильова О.Р.***студентка
Одеського національного політехнічного університету*

УПРАВЛІННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ НЕСТАБІЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Стаття присвячена дослідженню динаміки зовнішньоекономічної діяльності вітчизняних підприємств в сучасних умовах. Виявлено та проаналізовано основні проблеми, що перешкоджають виходу підприємств на зовнішні ринки. Визначено зовнішні фактори, що найбільше впливають на розвиток зовнішньоекономічної діяльності, та мотиви підприємств щодо її активізації. Запропоновано напрями удосконалення управління зовнішньоекономічною діяльністю на підприємствах відповідно до сучасних реалій ведення бізнесу.

Ключові слова: зовнішньоекономічна діяльність підприємства, управління, зовнішній ринок, експорт, зовнішньоекономічні відносини, міжнародні стандарти якості, система сертифікації, державне регулювання.

Продиус Ю.И., Высоцкая С.С., Коростылева О.Р. УПРАВЛЕНИЕ ВНЕШНЕЭКОНОМИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬЮ ПРЕДПРИЯТИЙ В УСЛОВИЯХ НЕСТАБИЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ

Статья посвящена исследованию динамики внешнеэкономической деятельности отечественных предприятий в современных условиях. Выявлены и проанализированы основные проблемы, препятствующие выходу предприятий на внешние рынки. Определены внешние факторы, которые больше всего влияют на развитие внешнеэкономической деятельности, и мотивы предприятий относительно ее активизации. Предложены направления совершенствования управления внешнеэкономической деятельностью на предприятиях в соответствии с современными реалиями ведения бизнеса.

Ключевые слова: внешнеэкономическая деятельность предприятия, управление, внешний рынок, экспорт, внешнеэкономические отношения, международные стандарты качества, система сертификации, государственное регулирование.

Prodius Y.I., Vysoz'ka S.S., Korosteleva O.R. MANAGEMENT OF FOREIGN ECONOMIC ACTIVITY OF THE ENTERPRISES IN AN UNSTABLE ECONOMY

The article is devoted to the study of the dynamics of foreign trade activities of domestic enterprises in modern conditions. Identified and analyzed the main problems hindering the access of enterprises to foreign markets. Identified external factors that most influence the development of foreign economic activity, and motivation of enterprises regarding its revitalization. The offered directions of perfection of management of foreign economic activity at enterprises in accordance with modern realities of doing business.

Keywords: foreign economic activity of enterprises, management, external market, external economic relations, international quality standards system certification, state regulation.

Постановка проблеми. В умовах глобалізації світового господарства значно підвищується роль зовнішньоекономічної сфери як на макро-, так і на мікроекономічному рівнях. На сучасному етапі зовнішньоекономічні зв'язки є невід'ємною частиною діяльності галузей національної економіки, підприємств і організацій. Вони стають засобом науково-технічного, економічного і соціального прогресу суспільства. Наслідком реформування зовнішньоекономічної сфери стала принципова зміна ролі її основного суб'єкта, а саме підприємства, яке у процесі реформування стало його реальним суб'єктом, отримало право самостійного виходу на зовнішні ринки. В даний час більшість підприємств, організацій, установ, підприємців, які займаються господарською діяльністю, стали учасниками міжнародного бізнесу.

В умовах посилення конкуренції на зарубіжних ринках одним з найважливіших факторів інтеграції України до світового господарства є створення механізму сталого розвитку експорту на основі активізації можливостей вітчизняних підприємств виробляти і реалізовувати товари, які відповідають вимогам світового ринку за якісними характеристиками.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Концептуальні основи зовнішньоекономічної діяльності та проблем її розвитку на підприємствах України розглянуто у роботах О. Амоші, І. Багрової, П. Гайдуцького, В. Гейця, Н. Горіна, М. Дідківського, О. Кириченко та інших дослідників.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Однак, незважаючи на значну кількість робіт вітчизняних вчених, в яких аналізуються різні аспекти зовнішньоекономічної діяльності, необхідне додаткове осмислення та формування напрямів активізації роботи на зовнішніх ринках вітчизняних підприємств відповідно до сучасних вимог світової торгівлі, що визначає потребу в додаткових наукових дослідженнях.

Мета статті полягає у вивченні тенденцій та проблем розвитку зовнішньоекономічної діяльності вітчизняних підприємств в сучасних умовах та наданні рекомендацій для більш ефективного управління зовнішньоекономічної діяльністю підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження. Управління зовнішньоекономічної діяльністю підприємства – це вплив на процеси підготовки та реалізації зовнішньоекономічних операцій, орієнтованих на

отримання прибутку, підвищення рентабельності за допомогою участі в міжнародному поділі праці. Сутність управління виявляється у функціях, які виражають напрям або стадії здійснення цілеспрямованого впливу на зв'язки і відносини людей у процесі управління зовнішньоекономічної діяльністю: планування, організація, координація, стимулювання, контроль.

Аналіз зовнішньоекономічної діяльності вітчизняних підприємств свідчить про негативні тенденції, що обумовлені низкою факторів. Так, на рівні держави відсутній комплексний підхід до формування зовнішньоекономічної політики в нових умовах. Заявлена у 2015 році та презентована 26 квітня 2016 року Урядом Біла книга «Пропозицій щодо політики сприяння розвитку українського експорту» носить формальний характер, не є практичним документом і не враховує територіальні та виробничі зміни.

Аналізуючи експорт товарів регіонами України в країни Європейського Союзу, можна зазначити, що тут спостерігається позитивна динаміка, адже якщо за підсумками 2014 року експорт до Європи охоплював понад 50% в структурі торгівлі лише п'ять українських областей, то у 2015 році їх стало вже вісім, крім того, в 2015 році шість українських областей показали реальне зростання поставок до Європи. Абсолютними лідерами тут стали Миколаївська (зростання на 22%) і Вінницька (на 16%) області. Також на 8% у 2015 році, порівняно з 2014 роком, зросли поставки до країн ЄС товарів з Сумської та Хмельницької областей.

Що стосується змін в товарній структурі експорту, то необхідно зазначити, що функціонування української економіки в умовах поглиблення дисбалансу основних макроекономічних показників привело до змін якісної структури експорту. Так, у 2015 році у загальному обсязі експорту товарів, порівняно з 2014 роком, збільшилась частка зернових культур з 12,1% до 15,9%, жирів та олій – з 7,1% до 8,7%, електричних машин – з 5,0% до 5,2%, насіння і плодів олійних рослин – з 3,1% до 3,9%. Натомість зменшилась частка чорних металів з 23,9% до 21,2%, руд, шлаку і золи – з 6,4% до 5,8%, механічних машин – з 5,5% до 5,1% [1; 3]. Одним із факторів падіння експорту продукції ПЕК, металургії та машинобудування стало прискорення темпів падіння промислового виробництва в ряді регіонів України (2014 рік – 10,2%, 2015 рік – 10,1%). За галузями скорочення обсягів виробництва відбулося в експортно-орієнтованих добувній промисловості і розробленні кар'єрів (13,7% у 2014 році і 14,5% у 2015 році), переробній промисловості (9,3% у 2014 році та 13,1% у 2015 році), постачанні електроенергії, газу, пари і кондиціонованого повітря (6,6% у 2014 році і 12% у 2015 році).

Одними з тенденцій зовнішньоекономічної політики регіонів України у 2015 році були диверсифікація ринків збуту українських товарів і послуг, адаптація до європейських ринків та створення умов для ліквідації монопольної залежності від російського ринку за окремими напрямками торгівлі. Однак очікуваного відновлення зростання українського експорту до країн ЄС не вдалось досягнути через падіння рівня промислового виробництва та неконкурентоспроможність більшості українських товарів на європейських ринках.

Український експорт протягом останніх років зменшувався через істотне падіння експорту до країн Азії, Африки, Америки та насамперед планомірний розрив торгових відносин із Російською Федерацією – із раніше найбільшим торговельним партне-

ром України, на частку якого ще у 2013 році припадало близько 24% загального експорту. Негативна динаміка пояснюється не тільки тим, що Україна перестала експортувати товари в Росію, але й різким падінням обсягів виробництва.

У розрізі регіонів України найбільш очевидно є негативна динаміка експорту товарів із Донецької та Луганської областей, а також Києва. Загальний темп зниження експорту у цих регіонах склав 61,7%, з яких на Луганську й Донецьку області припадає 46,1%.

Серед основних факторів падіння експорту головних товарних груп слід назвати не тільки падіння виробничого потенціалу українських підприємств, але й втрату звичних ринків збуту продукції, особливо російського ринку для Донбасу. Так, за результатами першого кварталу 2016 року падіння українського експорту до Росії склало 38,3% [1–5].

Падіння експорту, як і імпорту, позначається не тільки на економіці країни загалом, але й безпосередньо на товаровиробниках. У цій ситуації у програші опинилися як експортери продукції, так і імпортери, тому що, за винятком експорту сировинних ресурсів (вугілля, руда тощо), будь-яка продукція, що експортується, містить імпортовану складову. У зв'язку з цим переваги, здавалося б, отримані експортерами за рахунок зниження вартості національної валюти, більшою мірою корелюються збільшенням витрат на закупівлю сировини для виробництва. Ще важчим є стан речей в імпортерів, які переважно скоротили постачання через стиснення в рази ринку споживання. Зниження імпорту сталося внаслідок девальвації національної валюти і скорочення обсягів сировини, матеріалів і обладнання, придбаних для потреб вітчизняного виробництва.

Завдяки агропромислому комплексу в квітні 2016 року вперше за два роки падіння виріс вітчизняний експорт. Позитивним моментом стало те, що у квітні як фізичні, так і вартісні показники експорту, перевищили рівень квітня минулого року. Експорт товарів у вартісному вимірі зріс на 0,5% (або на 14,9 млн. доларів), а у фізичному – на 5,6%. Аграріям вдалося відкрити нові ринки збуту та розширити вже наявні, зокрема це стосується Китаю, Індії, Єгипту, Туреччини, Іспанії, які увійшли в топ-5 за часткою товарообігу з Україною. При цьому вітчизняному АПК вдалося зберегти позитивне сальдо практично з усіма регіонами світу [3; 5].

Таким чином, у 2016 році найкращі перспективи продати свою продукцію в ЄС мали ті вітчизняні компанії, які вже мають досвід роботи на європейських ринках. Слід зазначити, що вимоги ЄС виявилися польськими далеко не для всіх виробників. Наприклад, вітчизняним експортерам свинини станом на початок червня вдалося заповнити лише 5% квоти, в межах якої ЄС дозволяє безмитне ввезення. Це пояснюється тим, що у нас не так багато вітчизняних виробників, які відповідали б заявленим критеріям відбору, зокрема не всі мають міжнародні сертифікати з безпеки та якості продукції. Тільки найбільш прогресивні підприємства розуміють, що саме якість продукції є одним з найважливіших індикаторів рівня застосування досягнень науково-технічного прогресу в економіці, ефективності функціонування всіх її складових. Тому на зовнішні ринки поки що виходить обмежена кількість суб'єктів, переважно великий бізнес, а малому й середньому в контексті українських реалій робити це складніше.

Одним з найважливіших факторів інтеграції України до світового господарства є створення механізму сталого розвитку експорту, що в сучасних

умовах залежить від можливостей вітчизняних підприємств виробляти і реалізовувати товари, які відповідають вимогам світового ринку за якістю, ціною та рівнем сервісу. Реалізація цього завдання вимагає проведення комплексних досліджень і визначає масштаби аналізу та розробок щодо удосконалення механізму державної підтримки українських підприємств і забезпечення їх конкурентоспроможності на світовому ринку. Для того щоб Україна стала рівноправним членом міжнародних економічних відносин, необхідно реалізовувати заходи, спрямовані на підвищення конкурентоспроможності національних підприємств на світовому ринку.

Слід зазначити, що ефективність зовнішньоекономічної діяльності будь-якої держави безпосередньо залежить від відповідності національних систем стандартизації вимогам Генеральної угоди з тарифів і торгівлі (ГАТТ), всебічного міжурядового договору, що діє з 1947 року. Так, в 1993 році на Уругвайському раунді було прийнято рішення про перетворення ГАТТ на світову організацію торгівлі (СОТ), яка офіційно почала функціонувати з 1 січня 1995 року. Генеральна угода з тарифів і торгівлі ГАТТ стала основою СОТ, що регулює торгівлю товарами. СОТ визнає пріоритетність стандартів, які розробляються Міжнародною організацією зі стандартизації (ІСО), Міжнародною електротехнічною комісією (ІЕС) та Міжнародним союзом телекомунікацій (ІТУ) [6].

Таким чином, в сучасних умовах глобалізаційної економіки державні органи управління починають усвідомлювати, що різні національні стандарти на однакову продукцію часто містять суперечливі вимоги, що є серйозною перешкодою для розвитку міжнародної торгівлі. Тому одним з дієвих інструментів забезпечення споживачів високоякісною продукцією може стати єдина міжнародна стандартизація, що підвищить конкурентоспроможність продукції і збільшить зовнішньоторговельний оборот країни. Розвиток міжнародної торгівлі, обсяги та характеристика якої в Україні носять стійкий негативний характер, вимагає єдиного підходу до оцінки якості продукції, її характеристик, вимог до маркування, пакування, зберігання і транспортування. Саме конкурентна боротьба в умовах глобалізаційної економіки приводить до того, що з двох однакових товарів купують той, який дешевший, а за однакових цін – якісніший.

У підсумку можна стверджувати, що функція контролю якості товарів, робіт і послуг входить в перелік національних інтересів, які посідають першочергове місце в стратегії національної безпеки держави незалежно від рівня його економічного розвитку. Якщо товари не будуть сертифіковані, перевірені і досліджені на відповідність якості, то імпортери вітчизняних товарів і прямі споживачі не будуть повною мірою задоволені цією продукцією та інтерес до неї швидко згасне, що є негативною тенденцією для розвитку економіки країни, її взаємин із зарубіжними партнерами і розвитку вітчизняного промислового виробництва. Таким чином, основними завданнями науково-технічного співробітництва в галузі стандартизації повинні стати такі комплексні заходи [6; 7]:

- притягнення керівника підприємства до кримінальної відповідальності за неодноразове порушення задекларованих стандартів якості товару;
- підвищення розміру штрафних санкцій за порушення вимог до маркування, пакування, зберігання та транспортування продукції;

- моніторинг системи оперативного обміну інформацією між органами державного нагляду про виявлення неякісної продукції;

- гармонізація державної системи стандартизації України з міждержавними і регіональними системами, прогресивними науковими системами стандартів високорозвинених європейських країн;

- удосконалення нормативних документів України з питань стандартизації на основі застосування міжнародних, регіональних і національних стандартів інших країн;

- єдиний підхід до оцінки якості продукції, її характеристик, вимог до маркування, пакування, зберігання та транспортування;

- оптимізація нормативного забезпечення співробітництва з іншими країнами та участь у міжнародному поділі праці;

- забезпечення захисту інтересів країни під час розробки стандартів;

- удосконалення на законодавчому рівні порядку проведення перевірок якості продукції;

- цілеспрямоване системне залучення всіх виробників до запровадження міжнародних стандартів якості.

Головними напрямками розвитку стандартизації і сертифікації товарів для підприємств сьогодні є вдосконалення процедур розробки стандартів, упорядкування їх складу та гармонізація вимог зі світовими. Для підвищення якості і безпеки продукції необхідно орієнтуватися на директиви, норми і стандарти ЄС з одночасним використанням кращих вітчизняних напрацювань. Саме реалізація концепції вдосконалення державного контролю якості товарів у контексті підвищення експортного потенціалу країни дасть змогу створити й поступово зміцнити механізми координації робіт з розробки та виконання програм забезпечення і підвищення безпеки, якості та конкурентоспроможності вітчизняної продукції, створення умов і механізмів збільшення обсягів виробництва на підприємствах України високоякісної і конкурентоспроможної продукції, скорочення обсягів імпорту товарів, аналоги яких виробляються в Україні. Також використання обов'язкової міжнародної сертифікації продукції як інструмента конкурентної політики держави сприятиме формуванню прагматичної зовнішньоекономічної політики держави.

На державному рівні необхідно затвердити стратегію національної споживчої політики. Це повинен бути документ, який би повною мірою визначав основні напрями роботи щодо поліпшення захисту прав споживачів та всебічного контролю за якістю товарів і послуг. Також доцільно створити під патронатом глави уряду активну професійну групу фахівців, яка б займалася розробкою та впровадженням єдиної споживчої політики і координувала дії відповідних міністерств та відомств в цьому напрямі. Державним контролюючим органам необхідно підвищити соціальну відповідальність виробників перед населенням, а також прийняти закон, який би чітко визначав, хто і в яких випадках несе відповідальність за неякісну або небезпечну продукцію. Зазначені заходи не тільки вирішать головні проблемні питання щодо підвищення якості продукції, але й усунуть для вітчизняних товарів бар'єри на європейських ринках.

Висновки. Функціонування української економіки в умовах поглиблення дисбалансу основних макроекономічних показників поступово призводить до погіршення якійсної структури експорту, відбувається зсув від важкої промисловості до продоволь-

чих товарів та сировини. Така негативна тенденція потребує негайного вирішення шляхом своєчасного використання можливостей ринку, а також згуртованої роботи держави і бізнес-асоціацій над коригуванням законодавства та розробкою моделі експорту, що здатна активізувати міжнародні економічні відносини та підвищити ефективність експортної діяльності вітчизняних підприємств. Саме вдосконалення системи державного контролю якості товарів може стати одним з визначальних чинників інтенсифікації розвитку економіки в умовах глобалізаційних перетворень. Поліпшення якості сировини, матеріалів, обладнання сприяє ефективнішому забезпеченню потреб за рахунок економії ресурсів. Висока якість експортованої продукції буде сприяти зовнішньополітичним і торгово-економічним успіхам, що позитивно вплине на зростання господарської і науково-технічної потужності держави.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Гавловська Н. Вплив активності суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності на економічну безпеку макrorівня / Н. Гавловська // Вісник Хмельницького національного університету. – 2015. – № 4, Т. 1. – С. 145–148.
2. Черчик Л. Основні проблеми зовнішньоекономічної діяльності підприємств України / Л. Черчик // Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. – 2015. – № 2. – С. 21–26.
3. Шапоренко О. Зовнішньоекономічна діяльність підприємств як одна із ключових складових їх виробничо-господарської діяльності / О. Шапоренко // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2016. – Вип. 11. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://global-national.in.ua/archive/11-2016/20.pdf>.
4. Строченко Н. Розвиток зовнішньоекономічної діяльності як фактор економічної стабільності підприємства / Н. Строченко // Вісник Сумського національного аграрного університету. – 2012. – Вип. 11 (54). – С. 125–128.
5. Павлюк Т. Аналіз проблем управління зовнішньоекономічною діяльністю підприємств машинобудівної галузі України / Т. Павлюк // Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету. – 2015. – № 11. – С. 142–145.
6. Продиус О. Совершенствование государственного контроля качества товаров в контексте повышения экспортного потенциала страны / О. Продиус, Н. Наливайко // Економіка: реалії часу. – 2013. – № 5 (10). – С. 83–88.
7. Гром'як О. Проблеми активізування зовнішньоекономічної діяльності / О. Гром'як // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. – 2010. – № 682. – С. 157–162.

УДК 658.011: 330./31.7

Сергєєва О.Р.

*кандидат наук з державного управління, доцент,
доцент кафедри підприємництва,
торгівлі та біржової діяльності
Дніпропетровського університету
імені Альфреда Нобеля*

РИЗИКИ ПІДПРИЄМСТВ ЯК ОБ'ЄКТ УПРАВЛІННЯ

У статті розглянуті ризики підприємств України. Підтверджена необхідність розробки показників оцінки ризиків та їх впливу на діяльність підприємств. Проаналізовані основні інструменти ризик-прогнозування.

Ключові слова: ризик, підприємство, стратегія, управління, розрахунок.

Сергєєва Е.Р. РИСКИ ПРЕДПРИЯТИЙ КАК ОБЪЕКТ УПРАВЛЕНИЯ

В статье рассмотрены риски предприятий Украины. Подтверждена необходимость разработки показателей оценки рисков и их влияния на деятельность предприятий. Проанализированы основные инструменты риск-прогнозирования.

Ключевые слова: риск, предприятие, стратегия, управление, расчет.

Sergeeva O.R. THE RISKS OF ENTERPRISE AS OBJECT OF MANAGEMENT

The article considers the risks of the enterprises of Ukraine. It is confirmed the need to develop indicators of risk assessment and their influence on activity of enterprises. The basic tools of risk forecasting are analyzed.

Keywords: risk, enterprise, strategy, management, calculation.

Постановка проблеми. Корпоративний ландшафт ризиків істотно змістився в останні роки. Швидко зростаюча глобалізація створює загальну проблему: як інтегрувати ризики підприємств в модель прийняття управлінських рішень. Розробка й впровадження підходящої моделі для прийняття рішень і вимір ризиків підприємств мають критично важливе значення для поліпшення організаційної діяльності, оцінки, підготовки й зниження ризиків в управлінні альтернативами. Для ефективного управління й поліпшення процесу розподілу ресурсів ризики повинні бути вимірювані й комплексно оцінені в планових розрахунках підприємств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Управління ризиками та їх вплив на діяльність підприємств досліджували такі науковці, як І.Ю. Заїка, О.В. Івченко, Н.В. Суценько, О.А. Лаговська, С.В. Кучер, Н.І. Демчук, М.В. Якименко, О.М. Віленчук [1–4].

Багато авторів погодилися з тим, що дослідження ризиків необхідно на трьох рівнях: макrorівень (країна), ринковий рівень і рівень підприємства. Отже, для того щоб вивчити ризики підприємств, процес управління ризиком розглядається на цих трьох рівнях. Проте існує необхідність дослідження інструментів, прийомів, і специфіки, необхідних керівни-